

قواعد فقہیہ

جلد دوم

تالیف:

آیت اللہ دکتور سید محمد موسوی بجنوردی

مجمع علمی و فرهنگی مجد

قواعد فقهیه / تألیف محمد موسوی بجنوردی. - تهران: مجد،

۱۳۸۵

ISBN 964-7820-84-4: (ج. ۲)

ج. ۲

ISBN 964-7820-77-1: (ج. ۱)

ISBN 964-7820-80-1: (دوره)

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

۱. فقه -- قواعد. ۲. اصول فقه شیعه. الف. عنوان.

۲۹۷/۳۲۴

BP ۱۶۹/۵/م ۹۹

۱۳۸۵

۸۵-۵۶۶

کتابخانه ملی ایران

قواعد فقهیه

جلد دوم

آیت الله دکتر محمد موسوی بجنوردی

انتشارات مجد

چاپ اول: ۱۳۸۵ تعداد: ۲۰۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و منحصر به «مجد» است.

دفتر مرکزی:

تهران، میدان انقلاب، ابتدای خیابان ۱۲ فروردین، پلاک ۱۰، طبقه دوم

تلفن: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۹۰۹۹۸ - ۶۶۴۹۵۰۸۴۱ دورنگار:

شابک: ۹۶۴-۷۸۲۰-۸۴-۴

ISBN: 964-7820-84-4

نمایشگاه دائمی کتابهای حقوقی و قانون در دفتر مرکزی «مجد»

www.majdpub.com

E-mail: info@majdpub.com

فهرست مندرجات

پیشگفتار.....	۱۷
(۱) قاعده الاجاره احد معایش العباد.....	۱۹
مشروعیت اجاره.....	۱۹
دلایل اثبات و مشروعیت قاعده.....	۲۰
الف) آیات و روایات.....	۲۰
ب) اجماع.....	۲۲
تعریف شرعی اجاره.....	۲۲
اشکال بر تعریف.....	۲۳
صیغه عقد اجاره.....	۲۶
الف) استعمال لفظ بیع در صیغه اجاره.....	۲۷
ب) اجاره معاطاتی.....	۲۷
احکام اجاره.....	۲۸
لزوم عقد اجاره.....	۲۸
بیع به دنبال اجاره.....	۲۹
تقارن بیع و اجاره.....	۳۳
عدم بطلان اجاره به موت یکی از طرفین.....	۳۵
اجاره به صورت مشاع.....	۴۱
ضامن نبودن مستأجر.....	۴۲
شرط ضمان در اجاره.....	۴۵
ضمان در اجاره فاسد و صحیح.....	۴۶
خیار در عقد اجاره.....	۴۹
شرایط اجاره.....	۵۳

۵۴	شرایط متعاقدين.....
۵۴	شرایط عوضين.....
۶۱	حكم ظهور عيب در اجرت.....
۶۴	مفلس شدن مستأجر.....
۷۰	اجاره دو مورد به طور تردید.....
۷۲	اشكال بر قول مشهور.....
۷۳	تنبيه.....
۷۸	احكام اجير.....
۷۸	احكام اجير خاص.....
۸۳	اجاره فاسد و لزوم پرداخت اجرت توسط مستأجر.....
۸۳	الف) قاعدة كل ما يضمن بصحيحة يضمن بفاسده.....
۸۷	ب) قاعدة احترام.....
۸۷	ج) قاعدة اقدام.....
۸۹	د) اجماع.....
۹۰	تعيين اجرت اجير قبل از عمل.....
۹۱	عدم ضمان اجير مگر در صورت اتهام.....
۹۳	شرایط صحت و احكام اجاره.....
۹۳	خصوصيت موجر.....
۹۶	شرط ديگر از شرایط صحت اجاره.....
۹۹	حكم تلف شدن مورد اجاره.....
۱۰۲	طرق علم به منفعت.....
۱۰۴	اجاره زن برای شیر دادن.....
۱۱۲	اجاره زمین برای ساختن مسجد.....
۱۱۳	اجاره درهم و دينار.....

اجاره برای حیازت مباحات.....	۱۱۴
شرط دیگر از شرایط صحت اجاره.....	۱۱۸
ممنوعیت مستأجر از استفاده عین.....	۱۲۲
حدوث مانع از انتفاع از عین مورد اجاره.....	۱۲۵
مخارج عبد و حیوان.....	۱۳۱
حکم تلف شدن اجیر.....	۱۴۴
مسائل نزاعی.....	۱۴۷
نزاع در اصل اجاره.....	۱۴۷
نزاع در بازگرداندن عین به مالک.....	۱۵۰
نزاع در تلف شدن عین.....	۱۵۱
نزاع در نحوه اذن در عمل.....	۱۵۴
(۲) قاعده حرمت اخذ اجرت بر واجبات.....	۱۵۷
در بیان موضوع اخذ اجرت بر واجبات.....	۱۶۱
استدلال صاحب ریاض.....	۱۶۲
کلام مرحوم سید محمد کاظم یزدی در حاشیه و پاسخ آن.....	۱۶۴
نظر صاحب جواهر.....	۱۶۵
نظر شیخ درباره کلام صاحب جواهر.....	۱۶۶
الف) اشکال نقضی.....	۱۶۶
ب) جواب حلی و اصلی.....	۱۶۷
علت عدم جواز اخذ اجرت از نظر شیخ.....	۱۷۰
الف) اشکال اول.....	۱۷۴
ب) اشکال دوم.....	۱۷۵
ج) مسأله داعی بر داعی.....	۱۷۶

- ۱۸۶..... صفت عبادیت منافاتی با اجاره ندارد
- ۱۸۶..... عبادیت
- ۱۹۰..... صحت عبادات
- ۱۹۱..... صفت وجوب منافاتی با اجاره ندارد
- ۱۹۳..... نظر مرحوم شیخ در رابطه با این استدلال
- ۱۹۵..... توضیح مرحوم شیخ بر اجاره
- ۱۹۶..... استدلال وی در مورد واجبات کفائیه
- ۱۹۷..... رد مرحوم شیخ بر این استدلال
- ۱۹۸..... خلاصه و نتیجه نظر شیخ
- ۱۹۹..... نظر سایر علما بر این استدلال
- ۲۰۲..... نظر شیخ اعظم بر اخذ اجرت بر واجبات
- ۲۰۳..... آیا در صورت اجیر گشتن بر عمل واجب وجوب ساقط می شود؟
- ۲۰۹..... (۳) قاعده حرمت اعانه بر اثم و عدوان
- ۲۰۹..... بیان مدارک و مستندات
- ۲۰۹..... ۱- آیه
- ۲۱۰..... معنای لغوی و فقهی معاونت
- ۲۱۲..... تعریف معاونت
- ۲۱۳..... معنای لغوی و اصطلاحی اثم
- ۲۱۴..... معنای لغوی و اصطلاحی عدوان
- ۲۱۴..... معنای لغوی جرم
- ۲۱۵..... قاعده «حرمت الاعانه علی الاثم و العدوان» در فقه
- ۲۱۵..... صیغه نهی «و لاتعاونوا» حکم حرمت دارد یا کراهت؟
- ۲۱۷..... صیغه امر «تعاونوا» دلالت بر وجوب دارد یا استحباب؟

۲- روایات.....	۲۱۷
۳- حکم عقل.....	۲۱۸
۴- اجماع.....	۲۱۹
بررسی فاعده «حرمت الاعانه علی الائم و العدوان» در حقوق.....	۲۱۹
تعریف معاونت در جرم در حقوق اسلامی.....	۲۱۹
معنا و مفهوم معاونت از دیدگاه حقوق جزا.....	۲۲۰
تاریخچه معاونت در جرم در حقوق جزای ایران.....	۲۲۱
تاریخچه قوانین کشورهای دیگر.....	۲۲۴
شرایط تحقق معاونت در جرم.....	۲۲۵
آیا معاونت در جرم مستقل است یا غیر مستقل؟.....	۲۲۶
بررسی مصادیق معاونت در جرم از نظر حقوق جزا.....	۲۲۸
تحریک.....	۲۲۸
ترغیب.....	۲۲۹
تهدید.....	۲۲۹
نظریه‌ها پیرامون مجازات معاونت در جرم.....	۲۳۰
بررسی عناصر ضروری معاونت در جرم و شرایط تحقق آن.....	۲۳۲
سه عنصر ضروری معاونت در جرم.....	۲۳۲
تهیه و سایل ارتکاب جرم.....	۲۳۴
تهیه مکان برای ارتکاب جرم.....	۲۳۴
معاونت در جرم از طریق ساختن وسایل.....	۲۳۵
معاونت در ارائه طریق ارتکاب جرم.....	۲۳۵
بررسی رابطه معاونت با شرکت و تسبیب در جرم.....	۲۳۶
تفاوت معاونت و شرکت در جرم.....	۲۳۶
وجوه افتراق و اشتراک معاونت و تسبیب در جرم.....	۲۳۸

۲۳۸	الف) معنای لغوی و اصطلاحی تسبیب
۲۳۸	ب) تعریف سبب در فقه
۲۳۸	ج) وجوه اشتراک تسبیب و معاونت
۲۳۹	د) وجوه افتراق معاونت و تسبیب در جرم
۲۴۰	وجوه افتراق و اشتراک از نظر مجازات
۲۴۰	تحقق معاونت در جرم
۲۴۱	جمع مباشر و سبب
۲۴۱	معاونت در معاملات نامشروع در فقه و حقوق
۲۴۱	دلایل معاونت در معاملات حرام در فقه
۲۴۳	معاونت در معاملات نامشروع در فقه
۲۴۳	الف) تعریف جهت معامله
۲۴۴	ب) تعریف علت معامله
۲۴۴	ج) اثر جهت نامشروع در عقد
۲۴۵	د) ارتباط جهت با معامله
۲۴۶	جهت نامشروع در قانون فرانسه و تطبیق آن با قانون ایران
۲۴۶	شرایط تأثیر جهت نامشروع
۲۴۶	الف) وجود واقعی انگیزه نامشروع در یکی از دو طرف
۲۴۷	ب) بی واسطه بودن انگیزه نامشروع
۲۴۷	ج) باز بودن جهت نامشروع
۲۴۷	د) تصریح به جهت نامشروع
۲۴۸	ه) هم زمان بودن تصریح به جهت نامشروع با انشای عقد
۲۴۸	مصادیق معاونت در گناه در معاملات و وجوهات شرعی
۲۴۸	معاونت بر گناه از طریق صناعات
۲۴۹	معاونت در معاملات حرام از طریق اجاره و اجیر شدن

۲۵۱	(۴) قاعدة الخراج بالضمان با رویکردی بر نظرات حضرت امام خمینی (س)
۲۵۱	مدارک و مستندات قاعدة
۲۵۱	روایات
۲۵۲	اعتبار سند حدیث:
۲۵۲	الف) از نظر فقهای شیعه
۲۵۳	ب) از نظر فقهای عامه
۲۵۴	دلالت حدیث
۲۵۷	(۵) بحث در قاعدة فراغ و تجاوز
۲۵۹	بررسی ادله اثبات قاعدة فراغ و تجاوز
۳۰۳	(۶) قاعدة لاتعداد
۳۱۹	عقد مستثنی منه قاعدة لاتعداد
۳۲۱	سجده بر زمین نجس نسیاناً و سهواً
۳۲۲	خلل در نیت
۳۲۲	خلل در قیام در حال تکبیر الاحرام
۳۲۳	خلل در قیام متصل به رکوع
۳۲۶	خلل در جهر و اخفات
۳۲۹	خلل در تشهد و سجده واحده
۳۳۱	خلل در سلام
۳۳۵	(۷) قاعدة المؤمنون عند شروطهم
۳۳۵	معنای شرط

۳۳۵	معنای لغوی
۳۳۶	الف) در اصطلاح نحویین
۳۳۶	ب) در اصطلاح منطقیین
۳۳۸	معنای مجازی
۳۳۹	فرق معنای جامدی شرط با معنای مجازی آن
۳۳۹	انواع شرط از نظر ارتباط با عقد
۳۴۰	شروط ابتدایی
۳۴۰	شروط تبانی
۳۴۰	منظور از شرط در قاعدة المؤمنون عند شروطهم
۳۴۱	دلیل بر انشایی بودن قول پیامبر (ص)
۳۴۲	معنای عقد
۳۴۲	معنای لغوی
۳۴۲	معنای اصطلاحی
۳۴۴	تعریف دیگر
۳۴۴	اشکال بر تعریف ماده قانونی
۳۴۵	الفاظ مترادف عقد در فقه و حقوق
۳۴۶	اقسام عقود
۳۴۶	اقسام عقود به اعتبار داشتن عنوان
۳۴۷	اقسام عقد به اعتبار تملیک یا تعهد
۳۴۷	اقسام عقد به اعتبار لزوم و جواز
۳۴۸	اقسام عقد به اعتبار قطعی بودن و عدم قطعی بودن عقد و آثار آن
۳۴۹	صور احتمالی عقد معلق
۳۵۰	حکم عقد معلق از نظر قانون مدنی
۳۵۰	عقد معلق از دیدگاه علمای امامیه

۳۵۰	دلایل مخالفین صحت عقد معلق
۳۵۱	اقسام عقد به اعتبار تعهد و عدم تعهد طرف مقابل
۳۵۱	فرق عقد معوض و غیر معوض
۳۵۱	اقسام عقد به اعتبار قابلیت فسخ
۳۵۱	الف) عقد قابل فسخ
۳۵۲	ب) عقد غیر قابل فسخ
۳۵۲	اقسام عقد به اعتبار قبول قید یا شرط
۳۵۲	اقسام شرط به اعتبار ارتباط و عدم ارتباط با عقد
۳۵۲	شروط ابتدایی
۳۵۳	شروط تبانی
۳۵۳	شروط ضمن عقد
۳۵۳	دلایل وجوب وفاء به شروط ضمن عقد
۳۵۳	اطلاقات و عمومات وارده
۳۵۳	اشکال بر دلیل فوق
۳۶۸	تقسیم شرط به اعتبار صحت و بطلان
۳۶۸	الف) شرط باطل
۳۶۸	ب) شرط صحیح
۳۶۸	شروط صحت شرط
۳۶۸	۱- شرط جایز باشد
۳۷۰	آیا جایز بودن شرط مستقلاً است؟
۳۷۲	۲- قدرت بر انجام شرط داشته باشد
۳۷۲	در شرط فعل
۳۷۳	در شرط نتیجه
۳۷۳	در شرط صفت

۳۷۴	تنقیح محل بحث
۳۷۴	صحت شرط باقی گذاردن زراعت
۳۷۶	تعبیر صحیح مقذور بودن در شروط سه گانه
۳۷۷	علل بطلان شرط غیر مقذور
۳۷۷	دلیل اول
۳۷۷	دلیل دوم
۳۷۸	دلیل سوم
۳۸۰	شرط حالی و استقبالی در شرط صفت
۳۸۱	اجماع در شرط استقبالی و اشکال بر آن
۳۸۱	توجیه نظر شیخ طوسی ^(ره)
۳۸۱	شقوق قدرت
۳۸۲	کفایت ظن در قدرت
۳۸۳	حکم معامله در صورت عروض عدم قدرت پس از عقد
۳۸۳	۳- غرض عقلایی داشته باشد
۳۸۴	اشکال بر غرض عقلایی
۳۸۶	اشکالی دیگر
۳۸۷	اغراض دنیوی یا اخروی
۳۸۹	حکم شرطی که غرض در آن مشکوک است
۳۹۰	۴- مخالف کتاب و سنت نباشد
۳۹۱	دلیل بطلان شروط مخالف کتاب و سنت
۳۹۱	الف) روایات
۳۹۵	ب) اجماع
۳۹۵	منظور از کتاب چیست؟
۳۹۶	دلیل قائلین به قول اول

فهرست مطالب/ ۱۵

۳۹۶		دلیل قائلین به قول دوم
۳۹۶		اشکال بر دلیل اول
۳۹۸		آیا موافقت شرط است یا عدم مخالفت؟
۴۰۰		اشکال روایات موافق با کتاب
۴۰۰		فرق لزوم موافقت با لزوم عدم مخالف با کتاب
۴۰۱		توجیه شیخ انصاری از موافقت با کتاب
۴۰۱		ضابطه و معیار شرط مخالف کتاب
۴۰۲		آیا منظور از مخالفت کتاب نفس ملتزم است یا الزام؟
۴۰۳		آیا عدم مخالفت هم شرط است؟
۴۰۵		اشکال بر روایات
۴۰۶		استدلال صحیح بر روایات فوق
۴۰۶		مشکل اساسی در شرط مخالف با کتاب و سنت
۴۰۹		قاعده و اصل در موارد مشکوک
۴۰۹		تشخیص مخالفت کتاب و سنت با کیست؟
۴۱۰		توهم
۴۱۰		رفع ابهام
۴۱۱		فرق شرط عدم مخالفت با کتاب و سنت با شرط جایز بودن
۴۱۲		عدم مجهول نباشد
۴۱۳		دلایل بطلان شرط مجهول
۴۱۵		آیا بطلان شرط باعث بطلان عقد می شود؟
۴۱۷		معاملاتی که جهل و غرر ضرری به صحت آن نمی رساند
۴۱۷		ع خلاف مقتضای عقد نباشد
۴۱۷		تعریف مقتضی
۴۱۸		انواع مقتضی

- ۴۱۸.....تعریف مقتضای ذات عقد:
- ۴۱۸.....تعریف مقتضای اطلاق عقد
- ۴۱۹.....ذکر چند نمونه از شروط منافی مقتضای عقد
- ۴۲۰.....علت بطلان شروط منافی مقتضای عقد
- ۴۲۰.....اشکال امام راحل^(س) بر تعلیل شیخ انصاری^(ره)
- ۴۲۱.....اشکال بر بطلان شرط مخالف مقتضای عقد
- ۴۲۱.....جواب اشکال
- ۴۲۲.....ضابطه کلی جهت شناخت شروط منافی مقتضای عقد
- ۴۲۴.....شرط مشارکت
- ۴۲۵.....نظر ابن ادریس
- ۴۲۵.....جواب شهید اول به نظر ابن ادریس
- ۴۲۶.....نظر تحقیقی
- ۴۲۶.....استثناء در شرط مخالف با مقتضای عقد
- ۴۲۸.....حکم شرط منافی مقتضای عقد از نظر بطلان و عدم بطلان عقد و شرط
- ۴۲۸.....دلیل بطلان عقد در شرط منافی با مقتضای عقد
- ۴۲۹.....حکم شرط ضمان
- ۴۲۹.....نظر مرحوم والد^(ره)
- ۴۳۰.....نظر تحقیقی مرحوم والد^(ره)
- ۴۳۱.....شرط عدم استمتاع جنسی
- ۴۳۱.....شرط ارث در عقد منقطع
- ۴۳۲.....روایات
- ۴۳۵.....اقوال در مورد میراث در عقد منقطع
- ۴۳۷.....۷- در متن عقد به شرط ملزم شده باشد

پیشگفتار

در دنیای کنونی، پایه‌های بنیادین علوم از اهمیت بسزایی برخوردارند. یکی از این علوم، رشته فقه به عنوان شاخه‌ای از علوم اسلامی است که سراسر زندگی دینی انسان را از بدو تولد تا به هنگام مرگ فرا می‌گیرد و از این روی است که جهت تحقق هر چه بیشتر این علم بایستی به فراگیری دیگر علوم مرتبط از جمله علم قواعد فقه پرداخت.

قواعد فقه زیر بنای فقه و حقوق اسلامی را تشکیل می‌دهد که با شناخت آن، دانشجویان توانایی بالایی پیدا می‌کنند تا در فقه و حقوق اسلامی، بینش قابل توجهی داشته باشند که این امر در جهت رسیدن به مرحله استنباط و درک مسائل فقهی دارای اهمیت فوق العاده‌ای است و نیز به آموخته‌های آنان نظم خاصی بخشیده و دایره قدرت استدلال و تجزیه و تحلیل فقهی و حقوقی شان را وسعت می‌دهد.

از سوی دیگر شناخت دقیق قواعد مهم و بنیادین فقه، تربیت حقوقدانان صاحب رأی، قانونگذاران متبحر و بالا رفتن طراز علمی جامعه را در ابعاد تخصصی فقه و حقوق برای پاسخگویی به سئوالات مرتبط، در پی خواهد داشت.

لذا بر آن شدیم که در مجموعه‌ای دو جلدی نظریات و نوشته‌های بی‌بدیل مؤلف و استاد معظم حضرت آیت الله سید محمد موسوی بجنوری (دام ظلّه) - فرزند خلف مؤلف نامدار القواعد الفقهیه آیت

الله العظمی سید میرزا حسن بجنوردی (قدس سره) - را منعکس کرده
و در حدّ وسع خویش از عطش فزاینده جامعه فقهی و حقوقی
کشورمان کاسته و پاسخی مناسب و در خور شأن صاحبان علم و
معرفت ارائه دهیم.

در پایان از تمامی عزیزان فعال و زحمت کش در عرصه علم و
دانش بخصوص آقای ابوالفضل احمد زاده که مقابله متن این دو
مجموعه را بر عهده داشته و از دیگر همکاران خدوم نهایت تقدیر و
تشکر را داشته و آرزوی مجد و عظمت ایران اسلامی را بیش از پیش از
درگاه حضرت احدیت خواستاریم.

سید عباس حسینی نیک
مدیر مسئول مجمع علمی و فرهنگی مجد